

ЧИ МАЄ ІНСТИТУЦІЙНА ЕКОНОМІКА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ?

М. М. Шестерняк

Тернопільський національний економічний університет

На сучасному етапі інституційна економіка характеризується різними формами організації бізнесу, що мають свою історію, детально досліджуються та вивчаються сучасними науковцями. Однак, поза увагою вчених залишається безпосередньо сам термін “інституційна економіка”. У вітчизняній економічній літературі відсутнє визначення поняття “інституційна економіка”, натомість існують сумісні характеристики цієї категорії, що запозичені з юриспруденції.

З історії економічної думки відомо, що до кінця 30-х років ХХ ст. основний економічний аналіз спрямовується на визначення економіки в межах інституційної структури, що сприймається як належне. У свою чергу, термін “інституційна економіка” впроваджує В. Гамільтон у 1918 р. використовуючи його на зборах Американської економічної асоціації.

Так, В. Гамільтон визначає дефініцію “інститут” як розповсюджений спосіб мислення або дій, що втілений у звичках груп та звичаях людей. Він вважає, що інститути фіксують процедури, що устоялися та відображають загальну згоду, домовленість, що склалася у суспільстві [1, с. 23]. Сумісними характеристиками терміну “інститут” (від лат. – *institutum* – встановлення, установа) виступають як юридичні норми, так і порядок встановлення зв'язків між ними, що надає можливість регламентувати стосунки між суб'єктами права з метою надання їм стійкого характеру, для чого і створюються відповідні організаційні структури та органи контролю [2, с. 8].

Необхідно наголосити, що інституціоналізм зароджується на противагу постулатам класичної та неокласичної теоріям ринкової економіки, що функціонують на рубежі ХІХ- ХХ століть. Так, у “старому” інституціоналізмі (Т. Верлен, Дж. Коммонс, У. Мітчел) як інститути розглядаються звичаї, корпорації, профспілки, держава, тощо. Однак, після виникнення “старий” інституціоналізм не отримує широкого розповсюдження, що пояснюється невизначеністю фундаментального поняття інституту, орієнтацією на дії таких колективів як профспілки та уряд, відсутністю власної методології, зокрема прагнення йти від часткових випадків до узагальнення [1, с. 24]. Натомість, інституціоналізм зазнає суттєвого розвитку у межах “нового” інституціоналізму (Р. Коуз, О. Вільямсон, Д. Норд, Г. Демзетц), де значна увага приділяється інституційному середовищу та діють економічні агенти. “Новий” інституціоналізм має кілька назв: неоінституціоналізм, трансакційна економіка, економічна теорія прав власності, контрактний підхід [1, с. 25]. Неоінституціоналізм бере свій початок з 1937 року, коли була написана “Природа фірми” Р. Коуза [3]. У свою чергу, його наступник О. Вільямсон розглядає умови організації економічної діяльності у різних інституційних формах. Відповідно, утворюється цілий науковий напрям - інституційна економіка.

Р. Г. Коуз у Нобелівській лекції (1991р.) “Інституціональна структура виробництва” [3, с. 308-320] звертаючись до східноєвропейських країн, вказує,

що на шляху до ринку необхідно спочатку створити всі інституції і організації, які уможливають його ефективне функціонування.

Зазначимо, що інститути можуть бути формальними або неформальними. При цьому, формальні інститути – це видані державою і схвалені парламентом закони та конституції [4, с. 64]. В економічній літературі розуміння інститутів як обмежень є традиційним. При цьому, як стверджує Р. Г. Коуз, якщо інститути є “правилами гри”, то організації є її учасниками [5, с. 78].

Сучасні науковці, зокрема Т. В. Гайдай досліджує природу двох понять “інститут” чи “інституція” [6, с. 54-57]. При цьому, автор зазначає що існує категоріальне подвоєння та штучна термінологічна неузгодженість даних дефініцій, а їх теоретична інтерпретація еволюціонувала з часів “старого” інституціоналізму до “нового” інституціоналізму. Т. В. Гайдай стверджує, що “інституція” – це основний об’єкт дослідження, центральна категорія та аналітичний інструмент інституційної теорії. Відповідно категорію “інституційна економіка” автор трактує так: “інституційна структура економіки постає впорядкованим набором інституцій, які вnormують (визначають правила, стійкі зразки, моделі), координують економічну життєдіяльність суспільства. Вона складається з пануючих неформальних (настанов, традицій, звичаїв) та формальних (правових) норм і правил, в межах яких функціонує відповідний тип економічної системи” [6, с. 64].

У свою чергу, згідно з наказом Державного комітету статистики України від 18 квітня 2005 року № 96 “Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України”, об’єктом класифікації є інституційні одиниці. Так, у розділі 2 даного документу подано наступне трактування: “інституційна одиниця – це господарська одиниця, основними ознаками якої є: - право самостійного володіння товарами та активами від власного імені, що надає їй можливість обмінюватися правами на ці товари й активи при операціях з іншими одиницями; - здатність приймати самостійні економічні рішення і здійснювати господарську діяльність, за яку вона сама несе пряму відповідальність і відповідає перед законом; - здатність приймати фінансові та інші зобов’язання від свого імені, а також укладати договори; - існування для неї повного набору рахунків, включаючи баланс активів і пасивів, або практичної можливості – як з економічної, так і з юридичної точки зору – щодо підготовки повного набору рахунків, а також статистичної звітності в разі необхідності” [7]. Відповідно до своїх функцій та структури економіки України інституційні одиниці групуються в наступні інституційні сектори: нефінансові корпорації; фінансові корпорації; сектор загального державного управління; домашні господарства; некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства.

Розуміння сутності інституційної економіки набуває особливої актуальності для вітчизняної економіки при формуванні ринкових інститутів в контексті проблеми наслідків приватизації, оскільки ефективного власника в державі так і не виникло. У свою чергу, сучасні науковці активно долучаються до вирішення проблем інституційних перетворень та удосконалення інституційної бази управління, розробки фінансово-кредитного механізму, розробки національної системи бухгалтерського обліку, аналізу, аудиту тощо.

Враховуючи вищесказане, вважаємо, що інституційну економіку можна визначити як набір інституцій, які координують економічну діяльність суб’єктів

господарювання та суспільства в цілому, при цьому дотримуються формальних та неформальних норм поведінки.

Перспективи розвитку інституційної економіки є можливими, оскільки дана категорія пояснює різноманітні явища, що виникають у процесі розвитку ринкової економіки. Відповідно, знання щодо розуміння сутності інституційної економіки можна раціонально використати для кращого функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання та виходу з кризового становища, в якому опинилися низка підприємств у сучасний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1) Козаченко Г. В. Інституційна теорія: зміст, еволюція та сучасне застосування / Г. В. Козаченко, В.О. Пантюхін // Економіка. Менеджмент. Підприємництво: Збірник наукових праць. № 20, 2008 р., с. 23-28.
- 2) Тарушкин А. Б. Институциональная экономика: [учеб. пособие] / Алексей Борисович Тарушкин. – СПб: Питер, 2004. – 368 с.
- 3) Природа фірми: Походження, еволюція і розвиток / [за ред. О. Е. Вільямсона, С. Дж. Віниера; Пер. з англ. А. В. Куликова; Наук. ред. пер. В. П. Кузьменко] – К.: А. С. К., 2002. – 336 с.
- 4) Норд Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки: Пер. с англ. / Дональд Норд. К.: Основи, 2000. – 198 с.
- 5) Коуз Р. Фирма, рынок и право: Пер. с англ. Б. Пинскера; Науч. ред. Р. Капелюшников / Рональд Коуз. М.: Дело ЛТД, 1993Г 192 с.
- 6) Гайдай Т. В. Институція як інструмент інституційного економічного аналізу / Тетяна Вікторівна Гайдай // Економічна теорія. - 2006 р. - № 2. - с. 53-64.
- 7) Наказ Державного комітету статистики України від 18. 04. 2005 р. № 96 “Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України” [Електронний ресурс]: // Режим доступу до інформ.: <http://www.liga.zakon.ua>.
- 8) Курс экономической теории: учебник. – [под ред. проф. М. Н. Чепурина, проф. Е. А. Киселевой]. - [4-е дополненное и переработанное издание] – Киров: “АСА”, 2000 г. – 752 с.